

Митна складова в системі економічної безпеки держави

Представлені результати досліджень щодо ролі та місця митної безпеки у системі національної безпеки держави. Визначено зміст поняття «митна безпека».

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, митна безпека.

В Указі Президента України «Про стратегію національної безпеки України» [1] поставлені завдання щодо уточнення і чіткого розмежування завдань і сфер відповідальності суб'єктів забезпечення національної безпеки та розробки і впровадження системи визначення та моніторингу порогових значень показників, що характеризують рівень захищеності національних інтересів у різних сферах життєдіяльності, та виникнення реальних загроз національній безпеці.

Важливою складовою національної безпеки України є економічна безпека та її складові – зовнішньоекономічна та митна безпеки [2]. Категорії, які описують зовнішньоекономічну безпеку та митну безпеку, представлені в багатьох наукових роботах [3-13], але визначення митної складової в системі економічної безпеки держави на сьогодні відсутнє.

Пошук і розробка методів наукової оцінки процесів формування безпеки в окремих сферах діяльності держави, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо управління, створення моделей нейтралізації і оптимізації системних, внутрішніх і зовнішніх небезпечних впливів мають місце в роботах учених Ю.А. Бовтрука, В.М. Гейця, Л.П. Гончаренка, В.П. Горбуліна, О.П. Грабельника, О.Г. Данільяна, О.П. Дзобаня, Л.І. Донець, О.Б. Єгорова, Я.А. Жаліло, І.Ю. Івченка, А.Б. Качинського, В.А. Ліпкана, Г.Г. Мокрова, В.І. Мунтіяна, В.П. Науменка, М.І. Панова, Г.А. Пастернака-Таранушенка, П.Я. Пісного, С.І. Пирожкова, В.А. Предборського, В.О. Храмова, Л.Г. Червоної, М.Г. Чумаченка, А.А. Чухно, В.І. Ярочкіна та ін.

Основною метою статті є визначення митної складової в системі економічної безпеки держави.

Економічна політика є визначальною складовою національної безпеки, її системоутворювальним чинником [14]. До її складових серед інших, входять зовнішньоекономічна та митна безпеки, які спрямовані на забезпечення прийнятого рівня цієї безпеки та досягнення інших стратегічних цілей, пріоритетів та завдань політики національної безпеки.

Митну безпеку можна розуміти як стан захищеності національних інтересів, забезпечення та реалізацію яких покладено на митні адміністрації країни, що надає можливість, незалежно від будь-яких зовнішніх і внутрішніх загроз, забезпечити здійснення митної справи.

Задля виконання державою своїх функцій у рамках митної політики існують заходи впливу на відповідну групу суспільних відносин (заходи тарифного та нетарифного регулювання) та специфічний інститут держави, який визначається поняттям «митна справа».

Встановлення митно-тарифних та нетарифних заходів є складовою дій, які забезпечують зовнішньоекономічну безпеку, а виконання митних правил, порядків і процедур, у тому числі тих, що реалізують заходи щодо забезпечення митної політики, справляння податків та зборів, організації протидії митним порушенням, тобто реалізації митної справи, – належать до заходів, які забезпечують митну безпеку держави [15–16]. Зовнішньоекономічна та митна безпека – це поняття, які мають взаємні перетини, але взаємно не поглинаються.

Митна складова в системі економічної безпеки держави має важливе значення, тому що за результатами однієї з важливіших складових економічної безпеки – наповнення Державного бюджету, митна служба забезпечує майже 30%.

Серед найважливіших національних економічних інтересів [17], від реалізації яких залежать майбутнє Української держави, добробут і процвітання нації, слід виділити такі:

- нарощування експортного потенціалу, забезпечення позитивного сальдо зовнішньоторговельної діяльності;
- підтримка вітчизняних експортерів, сприяння виробникам імпортозамінної продукції, особливо критичного імпорту;
- захист національного ринку від несприятливої дії світової кон'юнктури та іноземної конкуренції.

Тобто, ріст імпоротної складової в товарообігу держави не завжди є досягненням, а ріст імпорту за останні роки по деяких товарах починає бути загрозою для окремих галузей економіки України.

Таблиця 1

Основні показники за 2005–2007 рр.

Назва показника	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Товарообіг, млн. дол. США	69769,9	81682,2	110098,4
в т. ч. оподаткований:			
– митом	12576,0	13935,4	19285,3
– акцизним збором	1884,9	3809,1	6611,4
– ПДВ у грошовій формі	20921,4	29039,5	38933,3
Кількість суб'єктів, що здійснювали ЗЕД	34048	34418	34320
Оформлено вантажів, млн. т	428,9	423,9	484,3
Оформлено вантажних митних декларацій, тис. шт.	2620,8	2969,9	3301,6
Пройшло громадян, млн. осіб	73,4	77,1	84,0
Пропущено транспортних засобів, млн. шт.	22,0	21,9	23,7
Сплачено митних платежів, млн. грн.			
Усього	31001,1	41173,9	54119,5
в т. ч.:			
– мито	6518,2	7245,0	9880,5
– акциз	502,0	916,2	1332,1
– ПДВ	23001,4	31900,5	41699,8
– митні збори	883,6	1004,5	1069,2
Доходи Державного бюджету*, млрд. грн.	105,3	133,5	165,9
Відсоток у наповненні Державного бюджету, %	29,4	30,8	32,6

* Постанови ВРУ про виконання ЗУ від 27.07.06 № 41-V «Про Державний бюджет України на 2005 рік»; від 25.05.07 № 1086-V «Про Державний бюджет України на 2006 рік»; Офіційний веб-сайт Державного казначейства України, 2007.

Наприклад, у 2007 р. для паливно-енергетичних товарів, машин устаткування та обладнання, продукції хімічної промисловості експорт був значно меншим, ніж імпорт.

Товарами найбільшого українського імпорту (дані за 10 місяців 2007 р. порівняно з аналогічним періодом 2006 р.) були машини, устаткування та обладнання – 15,5 млрд. дол. США (32%), зростання на 43%; паливно-енергетичні товари – 13,5 млрд. дол. США (28%), зростання на 48%; продукція хімічної промисловості – 6,9 млрд. дол. США (14%), зростання на 36%; метали та вироби з них – 3,8 млрд. дол. США (8%), зростання на 43%.

Держава захищає свого виробника, використовуючи захисні заходи щодо митно-тарифного та нетарифного регулювання, які неможливо ефективно реалізувати на практиці без виконання митної справи на високому рівні.

Саме тому у розробці нового курсу розвитку країни, важливим елементом якого є стратегія економічної безпеки, сьогодні все більш уваги звертається на проблеми розвитку митної служби.

На розширеному засіданні колегії Держмитслужби 8 лютого 2008 р. Президент України Віктор Ющенко зобов'язав митну службу запропонувати новий комплекс організації митної роботи. Діяльність митних органів має бути реорганізована у цілковитій відповідності зі світовими вимогами та стандартами, зазначив Президент.

Митна справа має внутрідержавну спрямованість, яка обумовлюється тим, що засоби митного регулювання, митного контролю, встановлений порядок переміщення товарів через митний кордон існують у рамках функціонування державного управління і звідси безпосередньо пов'язані із територіальною юрисдикцією держави і можуть застосовуватися лише щодо суспільних відносин, які виникли у зв'язку з перетином товарами митного кордону України. Оскільки безпосередньо митна справа організується і реалізується митними органами, яким делеговано право здійснення митного контролю і митного оформлення товарів і транспортних засобів, переміщуваних через митний кордон, то вони є головним суб'єктом забезпечення митної безпеки, а об'єктом митної безпеки, тобто тим, на захист чого вона спрямована, є митні інтереси держави [18].

Митні інтереси забезпечують як зовнішньоекономічну, так і митну безпеку, але при цьому мають певні відмінності.

До митних інтересів, захист яких забезпечує зовнішньоекономічну безпеку України як складову частину економічної безпеки, можна віднести:

- створення умов для активізації розвитку економічних суб'єктів, вітчизняного науково-технічного й інноваційного потенціалів, підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- упровадження діючого механізму збереження і відтворення природних, трудових, інтелектуальних, енергетичних ресурсів і основних фондів на території держави, а також економічного стимулювання найбільш ефективного їхнього використання в межах країни;
- заохочення підприємств до ефективного зовнішньоекономічного співробітництва;
- забезпечення збалансованості структури зовнішньої торгівлі з використанням прийнятих у міжнародній практиці заходів, що підвищить експортний потенціал, задовольнить потреби внутрішнього ринку, захистить вітчизняних товаровиробників та ін.

До митних інтересів, захист яких забезпечує митну безпеку України, можна віднести:

- вдосконалення механізмів захисту внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції з боку імпортової продукції;
- створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, прискорення товарообігу і пасажиропотоку через митний кордон;
- своєчасне і повне стягнення податків і митних зборів;
- ефективну організацію боротьби з контрабандою і порушеннями митних правил, їхнє і попередження;
- наближення митного законодавства до світових вимог, розвиток міжнародного співробітництва у сфері митної справи;
- забезпечення конфіденційності інформації щодо суб'єктів ЗЕД та їхньої діяльності;
- збільшення транзитної привабливості країни;
- недопущення ввозу на територію держави неякісних товарів, використання і споживання яких становить небезпеку для здоров'я населення;
- недопущення ввозу продукції з низьким морально-етичним змістом, що пропагує міжнародні конфлікти, сепаратизм та ін.

Поняття «забезпечення митної безпеки» необхідно розглядати в рамках створеної системи захищеності національних та митних інтересів держави як здатність управлінських рішень протидіяти можливим небезпекам у митній галузі.

Зовнішніми і внутрішніми загрозами, які впливають на стан реалізації митної справи, можуть бути різні критичні ситуації (стан війни, стихійні лиха, страйки), тривалі важкі економічні ситуації, надзвичайні ситуації, різні, у т. ч. діаметрально протилежні економічні інтереси України та інших держав, обмежувальні та протекціоністські дії як держав, так і окремих фінансових груп та ін.

Митні загрози є результатом протиріч, що мають місце і формуються у самому суспільстві, в зовнішньоекономічних сферах і видах політичних та економічних відносин, у регіонах, у природних та інших явищах тощо, тому нагальною є потреба виявлення причин цих протиріч з метою їх попередження та досягнення стану безпеки. Причини небезпеки — це протиріччя, які призводять до загроз та в результаті їх прояву набувають якісно суттєвого характеру.

Тому діяльність митної служби повинна базуватись на аналізі причин та проявів митної небезпеки, які призводять до загроз у зовнішньоекономічній та митній діяльності, та, відповідно, вживанні заходів щодо попередження і нейтралізації цих загроз.

Виклик – це критична точка загрози, що потребує відповідного реагування суб'єктів державного управління безпекою держави, а саме Держмитслужбою України, яка покликана на організацію роботи підпорядкованих їй митних органів.

Кількісною величиною митного ризику можливо вважати кількісну оцінку діючої небезпеки та ймовірність реалізації потенційної митної небезпеки в зовнішньоекономічній діяльності, митних співвідношеннях, умовах зовнішнього характеру та дії їх негативних наслідків; усвідомлену можливість виникнення події з небажаними наслідками.

«Митна шкода» – це фактичні або можливі економічні і соціальні втрати, спричинені різними подіями, явищами, діями у митній галузі

Діяльність митної служби повинна базуватися на постійному аналізі причин і результатів проявів митної небезпеки, що приводять до загроз у зовнішньоекономічній та митній діяльності і, відповідно, вживанні невідкладних заходів щодо ліквідації або локалізації цих причин.

Чітко визначивши складові частини оцінки діяльності митної системи у цілому в країні, можна визначити стан митної безпеки, а оцінка роботи митних органів щодо реалізації митної справи надасть можливість визначити стан регіональної митної безпеки.

Митна складова в системі економічної безпеки держави має важливе значення, яке обумовлене ростом експортно-імпорتنих операцій в Україні та збільшенням частки доходів у Державному бюджеті, які надходять від оподаткування цих операцій.

Визначення поняття митної безпеки обумовлює можливість більш детального розкриття системи понять, пов'язаних із зовнішньоекономічною та економічною безпекою, а також побудувати чіткої системи дій суб'єкта забезпечення митної безпеки – митної служби та інших державних органів у напрямку попередження та ліквідації причин виникнення митних загроз.

Список використаних джерел

1. Про стратегію національної безпеки України. Указ Президента України від 12.02.07 №105/2007.
2. Пашко П.В., Пісной П.Я. Митна безпека України // Вісник НАДУ при Президентові України. – 2006. – №2. – С. 138-143.
3. Лупан Н. Економічні аспекти національної безпеки. – К.: Актуальні проблеми економіки, 2004. – №1(31). – С. 22-32.
4. Аналіз стану економічної безпеки України (Ч. 1) / Мусіна Л.А., Кваша Т.І. – К., 2003. – 114 с. – (МЕПЕІ, ДНДІМЕ).
5. Дацків Р.М. Вплив глобалізації на зовнішньоекономічну безпеку України // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №12(30). – С. 129-138.
6. Новицький В.Є. Економічна безпека за умов відкритої економіки // Держава та регіони. – 2003. – №1. – (Економіка та підприємництво).
7. Бодрук О.С. Теоретичні засади створення міжнародних структур безпеки // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К.: 2002. – Вип. 4. – С. 116-124.
8. Національна безпека України. 1994-1996 рр. / Під ред. Белова О.Ф., Вілька І.Ф., Пиріжкова С.І., Рубанця М.Л. <http://www.niss.gov.ua/book/otch/roz15.htm>.
9. Чесноков А.В. Методи оцінки зовнішньоекономічної безпеки України // Вісн. Терноп. держ. екон. ун-ту. –2006. – №1. – С. 136-143.
10. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. ДМСУ, АМСУ / Ред. колегія: П.В. Пашко, П.П. Падун, В.В. Ченців; авт.-упоряд.: В.Г. Деркач, П.В. Пашко, В.В. Ченцов. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2002. – 64 с.
11. Ліпкан В.А., Ліпкан О.С., Яковенко О.О. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях. – К.: Текст, 2006. – 256 с.
12. Грабельник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с.
13. Лазебник Л.Л. Зовнішньоторговельні чинники розвитку України. – К.: Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №6(24). – С. 59-64.
14. Белов О.Ф. Економічна безпека в стратегії реформ. – <http://www.niss.gov.ua/book/belov/6.htm>.
15. Митний кодекс України та нормативно-правові акти, що регулюють його застосування: Зб. док. / Упоряд.: П.В. Пашко, В.П. Науменко. – К.: Знання,

2004. – 1173 с. – (Митна справа в Україні).
16. Пашко П., Демченко В., Павлюк В. Заходи митно-тарифного регулювання як складова реалізації митної політики України. – Вісник АМСУ. – 2005. – №4(28). – С. 3-7.
 17. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: Монографія. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 440 с.
 18. Пашко П.В. Інституційний механізм реалізації митної політики. – К.: Фінанси України. –2004, №11 (108). – С. 153–155.

Пашко П.В. Таможенная составляющая в системе экономической безопасности государства. Представлены результаты исследований роли и места таможенной безопасности в системе национальной безопасности государства. Раскрыто понятие «таможенная безопасность».

Ключевые слова: национальная безопасность, экономическая безопасность, таможенная безопасность.

Pashko P.V. Customs Component in the System of State Economic Security

The results of researches of role and place of custom safety are presented in the system of national safety of the state. The definition of «customs security» is determined.

Key words: national security, economic security, customs security.

Надійшло 12.03.2008 р.

УДК 338.53[330.111.4+332.1](477)

С.Л. Шульц

Ціновий чинник інтегрованості економічного простору України

Обґрунтовуються методологічні підходи до розуміння єдності економічного простору країни. Акцентується увага на проблемах просторової інтеграції ринків і розглядаються умови, методичні підходи і прийоми оцінки інтегрованості регіональних ринків товарів. Проаналізовано ступінь інтегрованості регіональних ринків з національним та визначені фактори, що впливають на ці процеси.

Ключові слова: єдність економічного простору, просторова інтегрованість ринку, розходження регіональних цін.

Сучасний етап розвитку регіоналістики пов'язаний не тільки з вивченням процесів регіоналізації економічного простору України, об'єктом якого є феномен просторової нерівномірності і міжтериторіальної диференціації, а й